

Рецензії

КНИЖКА ПРО ТРЬОХ ПЕРШИХ ДОСЛІДНИКІВ МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ ЗАКАРПАТТЯ

Микола МУШИНКА
доктор філологічних наук, професор,
академік НАН України,
іноземний член НАН України
(Пряшів, Словаччина)

**Антологія наукової думки про народну
музику Закарпаття. Том I. Перші
дослідники музичного фольклору
Закарпаття: Філарет Колесса,
Бела Барток, Михайло Рощахівський.
Збірник досліджень і статей про музичний
фольклор та методику його збирання.
До 100-річчя від дня народження
Володимира Гошовського. Упорядник,
перекладач, автор і виконавець проекту
Віра Мадяр-Новак. Мукачєво:
Видавництво «Карпатська вежа», 2019.
272 с. Наклад 300 прим. Видано коштом
В. Мадяр-Новак**

Через два роки Закарпаття відсвяткує сторіччя з дня народження свого земляка — найвизначнішого дослідника його музичного фольклору *Володимира Гошовського* (+ 22 вересня 1922, Ужгород — † 30 грудня 1996, Львів). Його послідовниця Віра Мадяр-Новак вирішила заздалегідь звернути увагу на цей ювілей виданням першого тому збірника на його пошану — про трьох перших дослідників музичного фольклору Закарпаття: галичанина Філарета Колессу (1871—1947), угорця Бели Бартока (1881—1945) та подолянина Михайла Рощахівського (1891—1952).

Кожному із трьох названих етномузикологів у збірнику присвячено окремий розділ, що містить коротку біографію, огляд їх внеску в дослідження народної музики Закарпаття та першоджерела — їх карпатознавчі праці. Більшість першоджерел подані повністю, окремі — у скороченому вигляді. До кожного авторка подала власні ґрунтовні коментарі, якими наблизила праці багаторічної давності до сучасного читача.

Під Закарпаттям упорядниця збірника розуміє не лише сучасну Закарпатську область України, але й Пряшівщину у Словаччині, Північну Румунію та інші землі, заселені русинами-українцями «за Карпатами» (з точки зору Києва і Львова) або «під Карпатами» (з точки зору Праги, Ужгорода та Пряшева).

Перший том збірника охоплює два основні розділи: 1. *Закарпаття у колі інтересів Ф. Колесси та Б. Бартока*; 2. *Започаткування етнографістської хвилі М. Рощахівським*.

Філарета Колессу, уродженця Львівщини, авторка представила як «одного із титанів української музичної фольклористики — вченого світового рівня [...], першого українського академіка-етномузиколога, [...], наукова діяльність якого відкрила новий етап у розвитку вітчизняної фольклористики» (с. 12).

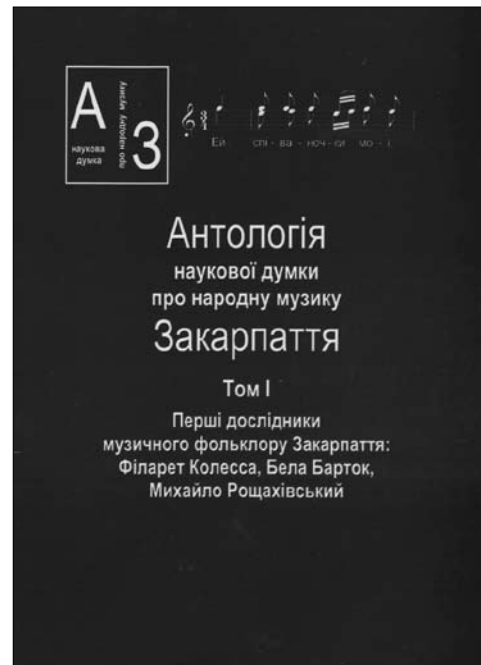
На Закарпатті Ф. Колесса провів три експедиції (1910, 1912, 1929 років), які сумарно тривали лише три тижні. Під час них Ф. Колесса відвідав 11 населених пунктів, у яких записав понад триста народних пісень з мелодіями. Нотні матеріали цих експедицій були опубліковані у двох збірниках: «*Народні пісні з південного Підкарпаття*» (Ужгород, 1923; 160 номерів) та «*Народні пісні з Підкарпатської Русі*» (Ужгород, 1938; 159 номерів). В історії краю вони стали першими науковими зібраннями закарпатських

народних пісень. Пісні цих збірників стали загальнопопулярними в різних художніх обробках, що увійшли до репертуару хорових колективів та отримали високу оцінку Володимира Гошовського.

Саме на основі цих матеріалів Ф. Колесса зробив усі свої наукові спостереження і висновки про музичний фольклор Закарпаття. В «Антології» В. Мадяр-Новак представила шість статей ученого зазначеної тематики (с. 16—138). Це — передмови до його пісенних збірок, доповіді на наукових конгресах і конференціях, розвідки про народні пісні Закарпаття тощо. У них відобразилися два головних напрямки досліджень Ф. Колесси на Закарпатті: 1) виявлення музично-стилістичних особливостей народної музики краю та 2) аналіз архаїчних народно-музичних жанрів — колядок і весільних ладкань на предмет виявлення їх спільного коріння з музичним фольклором інших регіонів України.

Угорського вченого Белу Бартока в «Антології» представлено як «геніального композитора, етномузиколога, піаніста, класика світової музики ХХ століття, який в історію європейської музики увійшов як фундатор угорської етномузикології, розробник теоретичних основ класифікації, систематизації і каталогізації народної музики» (с. 136). Він — один з перших у світовій практиці залучив до польових досліджень фонограф і протягом життя записав на ньому близько 30 тисяч різнонаціональних творів. Ці записи стали для нього основною базою історично-порівняльного вивчення музичного фольклору різних народів та етнічних груп.

Із Закарпаттям Б. Бартока пов'язували не лише три роки дитинства, проведених у містечку Виноградово (1889—1892), листування із закарпатськими фольклористами та музикантами, але і його фортепіанні концерти у кількох закарпатських місцевостях та перш за все дві спеціальні експедиції у цей край. Б. Барток усе життя цікавився Закарпаттям як безпосереднім сусідом з його рідною Угорщиною. В «Антології» це зацікавлення представлено відповідними розділами із його монографії «Народна музика Угорщини і сусідніх народів» (перше видання 1934 року та численні переклади чужими мовами, до яких, завдячуючи авторці, вперше додався й переклад на українську мову) і тематично визначається як «Спостереження (Б. Бартока) над музичним фольклором Закарпаття і Лемківщини»

(с. 139—170). Особливий інтерес у цьому матеріалі викликають висновки угорського вченого стосовно виявлення українсько-угорських взаємовпливів.

Окрім монографії, авторка знайомить з цінними методичними рекомендаціями Б. Бартока «*Навіщо і як збирати народну музику?*», які і досі є настільним довідником для збирачів фольклору та фрагментами п'ятьох інших його статей, що виявляли принципово важливі питання впливу фольклору на музичне мистецтво початку ХХ століття. Ці матеріали вона подала під рубрикою «*Праці, що вплинули на формування етномузикологічних поглядів закарпатської інтелігенції*» (с. 171—207).

Третьюму етномузикологу, залученому в антологію, — уродженцеві Поділля, Михайлові Рошахівському, подано таку характеристику: «*Співак, диригент, композитор, педагог, музично-театральний та музично-громадський діяч, а також найперспективніший і найдосвідченіший закарпатський збирач і транскриптор місцевого музичного фольклору в період 1920—1930-х років. Про нього писали у зарубіжній пресі, ще за життя ім'я цього музиканта було включене у європейські музичні довідники*» (с. 208).

А приїхав він на Закарпаття 1920 року після розпаду славної «Української Республіканської Капели», з якою як співак-соліст та адміністратор об'їздив кілька країн Європи. В Ужгороді він разом з 17 членами Капели став співзасновником

драматично-хорового товариства «Кобзар», яке в тому ж 1920 році дало кілька дуже успішних концертів в Ужгороді та інших містах Закарпаття. Згодом на основі «Кобзаря» був заснований перший професійний «Руський театр», а М. Рощахівський став його першим хормейстером.

Щоб поповнити свою музичну освіту, він восени 1921 року поступив на відділення композиції Празької державної консерваторії, яку з успіхом закінчив 1925 року і повернувся до Ужгорода, а в Руському театрі поставив кілька музичних вистав. У 1927 році перейшов на учительську роботу. Працював учителем у кількох школах. У всіх заснував шкільні хори. Одночасно писав музику на вірші О. Духновича, В. Гренджі-Донського, С. Черкасенка та на власні поезії.

Від самого початку перебування на Закарпатті М. Рощахівський записував народні пісні і вже у 1920-х роках уклав два музично-етнографічних збірники: «*Пісні підкарпатських русинів*» (Прага, 1923, 115 номерів) та «*Мелодії пісень села Радвань Земплінської жупи*» (Ужгород, 1926, 29 номерів).

У 1939 році мадяри, окупувавши Закарпаття, арештували М. Рощахівського, і дружині, яка виявилася дуже далекою родичкою самого Хорти і поїхала з клопотанням безпосередньо до нього, з великим зусиллям вдалося звільнити чоловіка з «карцера смерті».

Нова радянська влада поставилася до М. Рощахівського з явним недовір'ям. Та з огляду на його авторитет серед населення, зокрема учителів, його не заарештували. Від 1946 року до смерті він працював директором Виноградівської дитячої музичної школи. Та в радянський період ім'я М. Рощахівського було приречене на забуття.

Віра Мадяр-Новак в «Антології» представила його фольклорні спостереження передмовою до знищеного в 1939 році музично-етнографічного збірника «*Пісні підкарпатських русинів*». Ця передмова

була віднайдена нею в Рукописному фонді Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України в Києві. У ній відобразилися погляди музиканта на пісенний фольклор, подано авторський опис музично-етнографічного зібрання та багато іншої цінної інформації. Однак найбільший інтерес серед збережених аналітичних матеріалів М. Рощахівського викликала стаття «*Музика і спів у присілку Вишоватом на Марамороші*» (Ужгород, 1931). З її допомогою збирач подав приклад опису народної музики окремо взятого населеного пункту, віднайдення унікальних народномузичних явищ і звернення уваги на невід'ємну єдність народної пісні, танцю та інструментальної гри.

Матеріали М. Рощахівського вона подала в оригіналі («панькевичівкою») та паралельному переписі сучасним правописом (с. 211—257).

«Антологія» Віри Мадяр-Новак стала важливим внеском в історію музичної фольклористики Закарпаття та спростуванням закоріненої думки, що до зволення Закарпаття Радянською армією 1945 року тут жодної музичної фольклористики не було.

З нетерпінням чекаємо дальших двох заповіджених томів «Антології»: том II: «*Розвиток етнографістської хвилі на Закарпатті та поява перших місцевих дослідників народної музики з числа попередників і сучасників Володимира Гошовського*»; том III: «*Володимир Гошовський — засновник музичної фольклористики Закарпаття*».

Віriamo, що тритомна «Антологія наукової думки про народну музику Закарпаття» стане достойним вшануванням 100-річчя з дня народження Володимира Гошовського не лише як найвизначнішого етномузиколога його рідного краю, але й етномузиколога всесвітнього значення, який своїми науковими працями, публікованими поза Україною, випередив свою добу.